

Suomen naiskirjallisuuden historia:
Maria-Liisa Nevalan haastattelu

—

Haastattelijä Viola Parente-Čapková

O

n kulunut 35 vuotta siitä, kun ilmestyi toimittamasi ”*Sain roolin, johon en mahdu*”: *Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja* (Otava, 1989). Mistä syntyi ajatus tehdä tällainen teos?

Kun sitä katson tämän päivän perspektiivistä, koko projekti lähti varmaankin liikkeelle siitä, että olin edelliset vuodet, siis 70-luvun puolivälistä 80-luvun puoliväliin, aika lailla yhtäjaksoisesti ulkomailla. Olin ensiksi Amerikassa, sen jälkeen Ranskassa, sitten Lontoossa ja Göttingenissä, mikä oli silloin Länsi-Saksaa. Tämä maailma toi tietenkin uusia ideoita ja asioita. Vaikka meillä Suomessa oli tehty jonkin verran naisnäkökulmaista tutkimusta, niin kyllähän se näissä maissa oli paljon voimakkaammin esillä. Märta Tikkasen runous oli 70-luvulla siihen viittaavaa, ja tutkimuksessakin oli jotain koko ajan tapahtumassa. Mutta kirjallisuudentutkimuksessa, varsinkin kotimaisessa kirjallisuudessa, tapahtui selvästi vähemmän. Siellä oli tilaa uudentalaiselle ajattelulle.

Mikä pani liikkeelle kirjaprojektin ja miten se eteni?

Kirja liittyi alun pitäen pohjoismaiseen naiskirjallisuuden historian projektiin, *Nordisk kvindelitteraturhistorien*, jonka tanskalainen kustantaja Merette Ries oli laittanut liikkeelle jo vuonna 1981. Siinä oli mukana Tanska, Ruotsi ja Norja. Sitten, jos oikein muistan, vuonna 1986 he ottivat yhteyttä Suomeen ja Islantiin. Olin silloin palannut Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden virkaani ja innostuin yhteydenottopyynnöstä. Rupesin etsimään kirjallisuudentutkijoita tai väitöskirjantekijöitä. Kaikki eivät halunneet mukaan, mutta kokoon saatiin hyvä 11 henkilön ryhmä. Kokoonnuimme Pohjoismaiden naiskirjallisuusprojektin puitteissa eri maissa vuorotellen ja pidimme seminaareja. Niissä käsitelimme teoreettisia kysymyksiä, joissa muissa Pohjoismaissa oltiin pidemmällä ajattelussa kuin meillä. Oli opettavaista olla mukana projektissa, joka oli jo edennyt; saimme uutta tietoa. Puhuttiin skandinaaviskaa, mikä oli vaativaa, mutta sen avulla pysyttiin tutkimuskohteen lähellä ja pitäydettiin yhteisessä pohjoismaisessa ajattelutavassa. Englantia puhuttaessa kaikki muuttuu, koska käytämme käsitteitä eri tavalla kuin niitä käytetään englanninkielisessä maailmassa.

Pohjoismaisesta projektista tuli valtava. Kirjassa on viisi osaa, joiden piti ilmestyä kaikilla pohjoismaisilla kielillä, mutta ne eivät tainneet ilmestyä kuin ruotsiksi ja tanskaksi. Kävimme Suomessa kaikkien kustantamojen luona tiedustelemassa, onnistuuko viiden osan suomennoksen julkaiseminen. Kukaan ei lähtenyt siihen. Kustantamojen mielestä lukijajoukko oli liian pieni ja ne, joita asia kiinnosti, pystyivät lukemaan teokset muilla kielillä. Useampi kustantaja kuitenkin ehdotti, että Suomea koskevasta osiosta voisi tehdä suomenkielisen laitoksen. Innostuimme siitä, mutta se herätti muissa pohjoismaisissa naistutkijoissa vastustusta. He eivät oikein suostuneet ymmärtämään, miksi Suomen

pitäisi poiketa muista. Siinä kohtaa välit tulehtuivat vähän, mutta eteenpäin sitten mentiin kuitenkin. ”*Sain roolin*” ilmestyi itse asiassa aikaisemmin kuin *Nordisk kvindelitteraturhistorie*, joka ilmestyi 1990-luvulla.

Miten kuvaisit päätavoitteitasi toimittajana? Mikä piti olla naisten kirjoittaman kirjallisuushistoriallisen teoksen tarkoitus?

1980-luvulla oli aika vähän naisten kirjoittamaa kirjallisuutta koskevaa perustutkimusta, joten lähdimme siitä, että meidän täytyy ensiksi luoda jonkinlainen perusta ja sen jälkeen muut voivat lähteä siitä eteenpäin. Hyvä oivallus oli minusta se, että mukaan otettiin suullinen perinne, josta koko naisen kirjoittajuus ja naisen elämän kokemus ikään kuin lähtee. Kirjan alussa oleva Satu Apon kirjoittama kansanrunousosio antaa mielestäni edelleen hyvän lähtökohdan sille, mitä tuleman pitää. Esimerkiksi Tuula Hökkä kirjoittaa Marja-Liisa Vartion runouden yhteydessä itkuista ja viittaa itkuvirsirunouden perinteeseen. Hän sai mennä suoraan asiaan, koska Apo pohjustaa itkuvirsirunon hienosti kirjan alussa. Tällainen palvelee lukijoita, jotka eivät ole tutustuneet kansanperinteeseen.

Yksi suuri asia oli se, että halusimme etsiä niitä kirjoittajia, jotka puuttuivat siihen mennessä ilmestyneistä kirjallisuushistorioista: syystä tai toisesta – ehkä tahallaan – unohtettuja. Se oli meille erittäin tärkeää, vaikka saattaa toki olla, että kirjasta on jäänyt heitä pois. Pohdimme, mikä näiden naisten merkitys kirjallisuuden kentällä on ollut ja on kirjallisuushistorian kirjoitushetkellä. Pyrittiin ikään kuin kahdenlaiseen valotukseen. Aina kun on kyse naisnäkökulmasta, täytyy kysyä, miten ja mihin suuntaan sukupuoli vaikuttaa. Meille oli myös tärkeää, mistä yhteiskuntakerroksesta kirjailijat ovat lähtöisin. Onko porvaristosta lähtevän naisen kirjoittaminen helpompaa kuin vaikka työläistäustasta? Lisäksi oli tärkeää, miten kritiikki on kohdellut naisia; yritimme päästä maailmaan, jossa luotiin arvostelmia, joiden pohjalta kirjallisuushistoriaan on jäänyt tai ei jäänyt kirjoittajia.

Tätä voi muotoilla sillä tavalla, että kyseenalaistimme ja problematisoimme asiat, mutta samalla kyseenalaistimme ja problematisoimme myös omia käsityksiämme: sitä, miten itse toistamme kirjallisuushistorian kaanonin ja millä tavalla arvotamme sitä, eli miten olemme ikään kuin oman koulutuksemme uhreja, jos näin voimakkaasti voi sanoa. Ja totta kai pyrimme kehittämään teosten naisnäkökulmaista analyysiä, mikä oli loppujen lopuksi se kaikkein tärkein asia. Se täytyy tehdä ensiksi. Näin päästään seuraaville tasoille eikä vain toisteta aiempaa kirjallisuudentutkimuksen lähtökohtaa.

Haluaisin vielä korostaa sitä, että keskustelimme paljon ja kävimme yhdessä läpi kirjan tekstejä. Se vaati aikaa eikä se ollut kaikille helppoa, mutta osoittautui kuitenkin erittäin hyväksi työskentelytavaksi. Sillä tavalla saimme varmasti myöskin naisnäkökulmaa paremmin esille – sitä, mitä se meille yhteisesti tarkoittaa. Kirjassa mainittu toimituskunta on Liisi Huhtala, Kirsti Manninen

ja Maria-Liisa Nevala, mutta koko kirjoittajajoukko on lukenut kaikkia artikkeleita. Sen ansiosta kirjassa on tiettyä yhtenäisyyttä, joka ei kuitenkaan vie pois kirjoittajien persoonallista tyyliä.

Tutkitta naiskirjailijoiden reseptiä – millainen oli itse ”Sain roolin” -kirjan vastaanotto? Siitä on tullut klassikko, joka on jo pitkään toiminut yliopiston kurssikirjana, mutta miten se otettiin vastaan vuonna 1989?

Vastaanotto oli periaatteessa aika myönteinen, paitsi *Helsingin Sanomissa*. Kirjamme oli siellä hienosti ja isosti esillä. Mutta arvostelu osoitti, että kirjamme oli tarpeellinen. *Helsingin Sanomien* kirjallisuustoimittaja Pekka Tarkka, tärkein kriitikko siihen aikaan, kirjoitti, että lähestymistapamme on samanlainen kuin marxilaisen kirjallisuuden professorin Raoul Palmgrenin: teoksemme on ideologisesti väritynyt. Kun luin teostamme nyt pitkästä ajasta, tulin siihen tulokseen, että onhan meillä siinä tarkoitus. Meillä on tarkoitus näyttää, mikä asema näillä kirjailijoilla oli. Ja mistä he kirjoittivat. Ja miten he ymmärsivät naisen aseman silloisessa yhteiskunnassa. Mutta ei meillä mitään yhteistä ideologiaa ollut.

Kirjallisuuden tutkijoilta kirja sai positiivista palautetta. Ymmärrettiin myös se, että tämä on uusi asia. Kun hain Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden virkaan, ”*Sain roolin*” otettiin asiantuntijalausunnoissa hyvin vastaan ja toimittajuuttani sekä kirjoittamiani lukuja arvostettiin. Se oli hienoa, koska asiantuntijat olivat kaikki herrahenkilöitä. Lausunnothan ovat myös vastaanottoa, tutkimuksellista vastaanottoa.

Miten maailma ja kirjallinen elämä ovat mielestäsi muuttuneet vuoden 1989 jälkeen ja miten sen voisi huomioda sukupuolentutkimuksellista näkökulmaa painottavassa kirjallisuudentutkimuksessa ja kirjallisuushistoriallisessa tutkimuksessa sekä yleisesti kirjallisuushistoriankirjoituksessa?

Tietyllä tavalla minä katselen sitä nyt sivusta, en ole ihan siinä ytimessä, en enää varsinaisesti tutkija. Mutta on selvää, että suhteessa sukupuoleen on 35 vuodessa tapahtunut valtava muutos. Sukupuolten moninaisuuden toteaminen hajottaa tietyllä tavalla naiskeskeisen perspektiivin. Ei voi enää olla miehet–naiset-ajattelun kaltaista dikotomista näkemystä, vaan moninaisuutta. Meillä ”*Sain roolin*”-kirjan kirjoittajilla oli selvästi mies, nainen, lesbo, homo. Luulen, että olisimme olleet aika yllättyneitä, jos joku olisi kertonut meille, miten asiat ovat 35 vuoden päästä. Ei ole yhtä sukupuolta, mikä nostaa aikamoisen kysymyksen: mitä me silloin tutkimme? Ja millainen näkökulma voi silloin olla? Tässä en missään tapauksessa olisi samoilla jäljillä kuin teatterin puolella oltiin pari kolme vuotta sitten, kun lähdettiin siitä, että Almodovarin näytelmässä hetero ei saa esittää transvestiittia. Emme voi lähteä siitä, että jotakin ei saa tutkia. Vaikka meillä onkin monta sukupuolta, niin totta kai meidän pitää myöskin saada tutkia sitä heteronaista tai oletettua naista.

Täytyy myöntää, että ”*Sain roolin*” -kirjassa käsittelimme naista aika yksioikaisesti. Minusta olisi äärimmäisen kiinnostava katsoa läpi, onko kirjamme naisissa sukupuolten moninaisuutta. Onko sitä olemassa esimerkiksi piilotetuna? Kirjan tehtyämme meillä oli siitä tietoa, mutta olemmeko ilmaisseet sen selvästi? Yhä enemmän olen myöskin ollut kiinnostunut siitä, mikä miehen paikka tässä kaikessa oikein on, mitä mies kokee. Onhan sitä teoksessa paljon, mutta enimmäkseen torjuvaa: naisia kohdellaan huonosti ja niin edelleen. Mietin myös, osaanko tutkijana lukea oikealla tavalla uudenlaista kirjallisuutta vai tarvitsisinko siihen uusia välineitä. Nyt meillä on nimittäin paljon miehiä, jotka kertovat olevansa jotain muuta sukupuolta kuin miehiä. Heidän näkökulmansa täytyy olla erilainen, se rikastuttaisi omaa näkökulmaamme. Kuten sanoin alussa, olemme helposti omien ennakkoluulojemme ja ennakkokäsitystemme vankeja. Yksi tutkijan iso asia on puhdistaa nämä ennakkooajatukset.

Yhden asian haluan vielä lisätä. Kaipaan suomalaiseen kirjallisuushistoriaan erittäin paljon kansainvälistä näkökulmaa: ettei noudatettaisi sitä 1800-luvun perinnettä, jossa Suomi on oma pieni kuplansa, vaan katsottaisiin, miten suomalainen kirjallisuus liittyy isompiin kokonaisuuksiin. On hienoa, että suomalais-venäläisiä kirjallisia suhteita on tutkittu, ja olisi paljon muutakin. Tällaista kansainvälistä avartumista kaipaan enemmän kuin mitä nyt on. Se edellyttää kielitaitoisia tutkijoita. Tämäntyyppistä tutkimusta ei voi tehdä toisen kielen kautta, kuten aika paljon on aikoinaan Suomessa tehty.

Miten kirjallisuushistorian tekeminen vaikutti omaan käsitykseeni sen luonteesta ja mitä ajattelet aiheesta nyt?

Ehkä kaikkein suurin asia oli se, miten valtavan materiaalin läpikäyminen paljasti kirjallisen elämän tyyppillisiä valtasuhteita. En ehkä kuitenkaan ollut niin selväpiirteisesti ymmärtänyt ja nähnyt, että siellä takana on valta: miten ihmisiä laitetaan järjestykseen ja kuka pääsee mukaan hierarkiaan. Se merkitsi myös oman hierarkkisen ajattelun purkua. Naisnäkökulma rikkoi hienosti koulussa ja yliopistossa opetettua näkökulmaa. Havaittiin myös se, mikä kaikki vaikuttaa: ajankohdan ihanteet, muodit, kirjallisuuskritiikin esiin nostamat asiat. Pidän tätä oman tutkijan urani kannalta erittäin tärkeänä, sillä se vaikutti kaikkeen muuhun tutkijantyöhöni. Sanotaan näin: se oli onnellinen kohtaaminen.

Pitäisikö mielestäsi jatkaa naisten ja eri vähemmistöjen kirjoittaman kirjallisuuden historian kirjoittamista erillisinä teoksina?

Tämä on iso kysymys. Otetaan nyt vaikka saamelainen kirjallisuus. Minusta se on oma kokonaisuutensa, ja mielelläni lukisin tällaisen kirjallisuushistorian. Pitäisikö sen olla erillinen teos on kuitenkin vaikea kysymys, koska kaipaan kaiken näkemistä osana isompaa kokonaisuutta. Toisaalta mitään ei voi nähdä

osana isompaa kokonaisuutta, jos sitä ei ole ensiksi tutkittu. Täytyy lähteä perustasolta, ennen kuin pystyy tekemään muuta.

Tähän liittyy pientä kritiikkiä ”*Sain roolin*”-kirjaa kohtaan: siinä olisi voinut olla enemmän yhteyttä muuhun, vaikkapa pelkästään pohjoismaiseen naiskirjallisuuteen ja sen tutkimukseen. Onhan siellä jotain, mutta melko vähän ja se, mitä Suomessa tapahtuu, jää vähän hermeettiseksi. Myönnän, että sitä ei ole helppo tehdä, mutta voin esittää vaatimuksia, kun nyt ei tarvitse tehdä itse!

Mitkä ovat mielestäsi suurimmat haasteet ja mahdollisuudet nykypäivän kirjallisuushistorian kirjoittamisessa?

Nykyään maailma on historiatonta, se näkyy kaikkialla. Pelottaa, kuinka historiatonta tällä hetkellä on. Historian selvittämistä pitäisi olla paljon enemmän. Siinä mielessä pidän kirjallisuushistoriaa äärimmäisen tärkeänä ja toivon, että sen harjoittaminen ja tutkiminen jatkuu. Itse olen tehnyt myöskin muunlaista tutkimusta, mikä ei mitenkään poista historiantutkimuksen merkitystä, vaan muuta tutkimusta voidaan käyttää historiantutkimuksen hyväksi. Historian pitää olla esillä varsinkin aikoina, jolloin mullistuksia tapahtuu. Se on entistä tärkeämpää nyt, kun kulttuurista leikataan koko ajan. Ihmisillä pitäisi olla selvä näkemys omasta historiasta. Emme esimerkiksi voi lähteä siitä, että nyt, kun Venäjä hyökkäilee, poistamme kaiken venäläisen... Päinvastoin, sitä on tutkittava, että me ymmärrämme, keitä me olemme.

Pidän aivan mahdottoman tärkeänä, ettei hylätä perustutkimusta. Joskus näkee sitäkin, että materiaalin tutkimus on vähän niin kuin laiminlyöty, mikä on väärin: vasta perustutkimuksen perusteella voi kirjoittaa kirjallisuushistorian. Ja tämä tarkoittaa taas kerran sitä, että pitäisi olla lisää kirjallisuusaineiden opettajia yliopistoissa ja kouluissa, lisää resursseja!

Suuret kiitokset haastattelusta!

Tammisalossa, marraskuussa 2024